

*До спеціалізованої вченої ради ДФ 64.055.020
у Харківському національному економічному
університеті імені Семена Кузнеця*

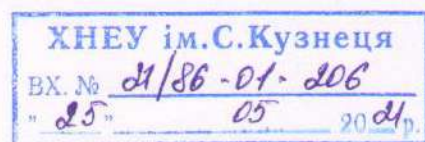
ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертаційну роботу Мамедової Ельзи Рза кизи
на тему «Управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку
туристичних послуг», подану на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
за спеціальністю 075 «Маркетинг»

1. Актуальність обраної теми

Туристична подорож супроводжується значною кількістю ризиків, оскільки через зміну погодних або інших умов рейс може бути скасовано або перенесено, турист може постраждати від наслідків катастрофи або пограбування, раптово захворіти. За цих та низки інших обставин перед подорожуючим виникає необхідність превентивно забезпечити себе від можливих матеріальних втрат або звести їх до мінімуму, що можливо досягнути за рахунок використання такого інструменту управління ризиком як страхування. Враховуючи популярність подорожей серед населення та зростання рівня ризику захворювань в умовах пандемії COVID-19, ринок туристичних послуг є перспективною сферою діяльності для страхових компаній. Тільки за умови наявності ефективних підходів до управління конкурентоспроможністю страхові компанії можуть зміцнити власні конкурентні позиції та оминати конкурентів на ринку туристичних послуг.

Об'єктивна необхідність розвитку теоретично-методичної бази управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг, практичне значення, мінливість факторів зовнішнього середовища і нові аспекти проблеми, пов'язані із сучасними викликами, підтверджують актуальність теми дисертації Мамедової Ельзи Рза кизи.

2. Зв'язок теми дослідження з науковими планами, програмами, фундаментальними та прикладними дослідженнями

Дисертацію виконано відповідно до тематики наукових досліджень Харківського економічного університету імені Семена Кузнеця за темами: «Розвиток співробітництва на ринках фінансових послуг в умовах євроінтеграції», в якій здобувачем ідентифіковано основні фактори конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг (номер державної реєстрації 0117U007634); «Розвиток економічної конкуренції на ринках фінансових послуг», в рамках якої здобувачем побудовано матрицю визначення конкурентних позицій страхових компаній на ринку туристичних послуг (номер державної реєстрації 0118U006824), а також Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II за темою «Регулювання розвитку ринку небанківських фінансових послуг України», в межах якої розроблено методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності туристичного страхування (номер державної реєстрації 0115U001561).

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Наукові положення, висновки та рекомендації, які містяться в дисертації Мамедової Ельзи Рза кизи, мають достатньо високий ступінь обґрунтованості, що зумовлено детальним аналізом значної кількості вітчизняних та закордонних літературних джерел, статистичної та теоретико-методичної інформації.

Структура дисертації визначена її метою та спрямована на вирішення актуальних завдань з подальшого розвитку теоретико-методичного забезпечення та розробки практичних рекомендацій щодо удосконалення управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг. Шляхи розв'язання поставлених завдань мають різний ступінь наукової новизни: удосконалено та набуло подальшого розвитку.

Ознайомлення зі змістом роботи дозволяє дійти висновку про те, що мету роботи досягнуто, завдання, які цілком розкривають її зміст, виконано у повному

обсязі. Цьому сприяли, зокрема, точність постановки завдань, коректність використання методів для їх виконання, логічна послідовність проведеного дослідження, чіткість викладу матеріалу.

Для вирішення поставлених у роботі завдань використано сукупність наукових методів та підходів, зокрема: морфологічного аналізу, методу направлених графів, аналізу, синтезу, аналогії, логічного узагальнення, методу аналізу ієрархій, шкалювання за правилом «трьох сигм», кореляційного та багатовимірного факторного аналізу, множинної регресії, конвергентно-дивергентного аналізу, кластерного аналізу, дискримінантного аналізу, матричного методу. Результати розрахунків з використанням економіко-математичного моделювання отримано на основі програмних пакетів Microsoft Excel та Statistica.

В першому розділі дисертації автором на основі систематизації поглядів науковців та аналізу літературних джерел запропоновано визначення поняття «управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг» (с. 30). Заслужують на увагу результати дослідження взаємозв'язку конкурентоспроможності страхової компанії з іншими поняттями теорії конкуренції, такими як «конкурентоспроможність страхової послуги (продукту)», «привабливість страхової послуги (продукту)», «конкурентна перевага», «конкурентна позиція», «конкурентний потенціал» та «конкурентна стратегія» (с. 30-35). Викликає зацікавленість й розвинутий автором маркетинговий механізм управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг (с. 55).

Слід відзначити значний внесок дисертанта у напрямі удосконалення теоретичних аспектів формування методичного підходу до оцінки конкурентоспроможності страховиків на ринку туристичних послуг для чого у дисертації проведено аналіз наявних підходів та визначено їх недоліки (с. 57-61), визначено принципи формування та склад системи показників оцінки конкурентоспроможності страховиків на ринку туристичних послуг (с. 68-74).

Докладе теоретичне обґрунтування основних аспектів управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг дало змогу у другому розділі дисертації відобразити узгоджену цілісну систему

гіпотез дослідження (с. 77-131). Орієнтація на дані гіпотези уможливила розвиток підходу до визначення конкурентних позицій страхових компаній на ринку туристичних послуг (с. 77-92), відмінністю якого від існуючих є використання матриці, розподіленої на квадранти на основі шкалювання осей матриці на рівні за правилом трьох сигм.

Реалізація розроблених теоретичних положень набула подальшого розвитку у формуванні системи найбільш репрезентативних показників (с. 95-104) та підходу до інтегрального оцінювання конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг (с.111-116). Особливу зацікавленість викликає методичне забезпечення виявлення тенденцій до зміни рівнів конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг (с. 117-131), за результатами якого встановлено, що страхові компанії України є досить сталими у розподілі на групи за рівнями їх конкурентоспроможності (с. 130), виявлено міцні позиції лідерів на ринку туристичних послуг та складність у конкурентній боротьбі з ними компаній у групах з нижчими рівнями конкурентоспроможності. Слід відзначити широкий спектр використання при цьому методів дослідження, таких як шкалювання за правилом «трьох сигм» (с. 83-87), кореляційний (с. 94) та багатовимірний факторний аналіз (с. 95-104), метод ланцюгів Маркова (с. 128-130) та ін.

Результати дослідження теоретичних основ управління та формування елементів системи оцінки конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг стали базою для розробки у третьому розділі дисертації конкретних методичних підходів і рекомендацій щодо удосконалення управління конкурентоспроможністю, що включають уточнення складу показників та розробку методичних рекомендацій до визначення стадій життєвого циклу страхових компаній на ринку туристичних послуг (с. 133-150), обґрунтування вибору конкурентної стратегії (с. 150-173) та оптимізації частки страхових компаній на ринку туристичних послуг (с. 178-186) при управлінні їх конкурентоспроможністю.

Логічність структурної побудови дисертації, обґрунтованість і змістовність отриманих автором наукових результатів у цілому свідчить про

творчий дослідницький підхід дисертанта до управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг.

4. Основні результати дисертації, їх наукова новизна та ступінь обґрунтованості

Наукова новизна властива як постановці проблеми в цілому, так і окремим положенням, запропонованим автором дисертації. До основних наукових результатів, які містять елементи наукової новизни та представлені на захист, слід віднести наступні.

4.1. Удосконалено методичні положення щодо визначення переваг та недоліків в управлінні конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг, відмінність отриманого результату від існуючих полягає у побудові моделей визначення показників конкурентоспроможності за ключовими компонентами та обґрунтування якісних рівнів цих показників (критичний, низький, середній, достатній, високий). Ці положення є практично значущими, оскільки дають змогу виявити найбільш уразливі складові конкурентоспроможності страховиків та розробити відповідні корегуючі заходи.

4.2. Удосконалено теоретико-методичний підхід до вибору пріоритетної конкурентної стратегії страхової компанії на ринку туристичних послуг, орієнтований на обов'язковість врахування специфіки функціонування страхової компанії на певній стадії життєвого циклу та досягнутого рівня конкурентоспроможності на ринку туристичних послуг.

4.3. Дістав подальшого розвитку склад найбільш репрезентативних показників конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг, який сформовано автором за шістьма ключовими компонентами (послуга, ціна, місце та спосіб реалізації, просування, персонал, психологічне сприйняття), що сприятиме врахуванню усіх аспектів конкурентоспроможності при розробці заходів з її підвищення.

4.4. Дістав подальшого розвитку методичний підхід до оцінювання конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг та

якісної інтерпретації її результатів. Особливістю отриманих результатів є обґрунтування впливу кожної компоненти на конкурентну позицію страховика на ринку туристичних послуг і розподіл інтегральних показників конкурентоспроможності на рівні за рахунок застосування методів багатofакторного регресійного аналізу та правила трьох сигм.

4.5. Дістало подальшого розвитку методичне забезпечення прогнозування зміни рівня конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг, що створює необхідне аналітичне підґрунтя для розробки та подальшого корегування конкурентної стратегії.

5. Теоретична та практична цінність наукових результатів

Теоретична та практична цінність результатів дисертаційної роботи обумовлюється актуальністю теми роботи та суттєвістю авторського внеску до вирішення вагомого науково-практичного завдання з теоретичного обґрунтування та розробки методичних положень з удосконалення управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг. Наявні в роботі результати дослідження є придатними для застосування в практиці управління діяльністю страхових компаній та туристичних агентств. Розроблені у дисертації оригінальні авторські пропозиції щодо розширення функціональності управління конкурентоспроможністю роблять значний внесок в теорію маркетингу.

З практичної точки зору використання запропонованих методик і методичних рекомендацій дозволить маркетинговим підрозділам страхових компаній формувати належну аналітичну, інформаційну та управлінську підтримку. Практична цінність висновків та рекомендацій автора доведена впровадженням в діяльність ПРАТ «Промислово-страхова компанія» (довідка № 103 від 05.10.2020 р.) та ТОВ «Найс Тревел» (довідка № 114-1 від 25.11.2020 р.). Науково-методичні розробки, викладені в дисертації, використано у навчальному процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (довідка № 20/86-38-196/1 від 28.12.2020 р.) при викладанні навчальної дисципліни «Фінансовий маркетинг» за темою

«Страховий маркетинг» для студентів першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

6. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Основні наукові положення, висновки і методичні підходи, подані у дисертації, а також відповідні елементи наукової новизни повною мірою знайшли відображення у 12 наукових працях, серед яких: 1 стаття в періодичному науковому виданні держави, що входить до Організації економічного співробітництва та розвитку й Європейського Союзу (Чеська Республіка), 5 статей в наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз (Index Copernicus та Academic Resource Index), 6 тез доповідей та матеріалів конференцій. Таким чином, при оприлюдненні наукових результатів дотримано вимоги пунктів 9,11 і 12 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Мамедової Ельзи Рза кизи є закінченою науково-дослідною роботою, яка виконана на достатньо високому науково-теоретичному рівні, містить оригінальні наукові розробки та практичні рекомендації щодо управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг та відповідає вимогам до дисертації на здобуття ступеня доктора філософії. Теоретичні висновки, методичні розробки, викладені в дисертації, носять достовірний характер, достатньо аргументові та можуть виступати предметом прилюдного захисту.

Дисертація має традиційну структуру: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Робота виконана в науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності. Рисунки та таблиці, наведені в роботі, узгоджені з текстом дисертації. Анотація дисертації відображає основні її положення. Дисертація подана у науковому стилі.

Оформлення дисертації відповідає вимогам Наказу МОґ України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

В цілому позитивно оцінюючи достатній рівень розробки теоретичних і методичних положень, практичних рекомендацій, обґрунтованість наукових висновків та пропозицій, викладених у дисертаційній роботі, слід відзначити також наявність деяких дискусійних моментів.

8.1. У дисертації представлена досить розгалужена класифікація методів оцінювання конкурентоспроможності (с. 63, табл. 1.12), за результатами аналізу якої зроблено висновок про відсутність єдиного підходу до визначення рівня конкурентоспроможності страхових компаній. Проте, у подальшому дослідженні зазначена класифікація не використовується повною мірою, що ставить під сумнів доцільність її наведення у основному тексті дисертації, більш доречним було б перенести табл. 1.12 у додатки.

8.2. Дисертантом узагальнено та розвинуто структуру маркетингового механізму управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг (с. 55), яка враховує такі важливі складові, як: маркетингові методи, інструменти та важелі. Втім, в запропонованій структурі доречно було б також виділити нормативно-правове та інформаційне забезпечення механізму управління конкурентоспроможністю.

8.3. У підрозділі 1.2. дисертант обґрунтовує вибір ключових компонент конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг з використанням методу аналізу ієрархій Т. Сааті, що викликає значний науковий та практичний інтерес. Втім, більш детального аргументування потребує процес формування первісного складу показників оцінки конкурентоспроможності в межах окремих компонент (с. 69-74), крім того, доцільно було б більш повно розкрити економічний зміст цих показників.

8.4. Автором проведено порівняння складу програм туристичного страхування, що пропонують лідери страхових ринків в Україні та закордоном (с. 36-38, табл. 1.7). Робота мала б більшу практичну цінність, якби автор провів порівняльний аналіз переваг та недоліків розглянутих програм як важливої

складової забезпечення конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг.

8.5. У дисертації додаткової аргументації потребує виділення саме п'яти рівнів конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг: критичного, низького, середнього, достатнього та високого (с. 115-116). Необхідно додатково уточнити, що стало критерієм для такого поділу і яке це має практичне значення.

8.6. В запропоновану здобувачем систему показників для оцінки конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг (підрозділ 2.2), доцільно було б включити кількісні та якісні показники, що характеризують середовище, в якому функціонує страховик (ринкова концентрація, бар'єр входу в галузь, платоспроможний попит населення та ін.).

Зазначені дискусійні положення не суттєво знижують позитивну оцінку теоретичного рівня та практичного значення результатів дисертаційної роботи Мамедової Ельзи Рза кизи.

9. Загальна оцінка роботи, її відповідність встановленим вимогам

Дисертаційна робота Мамедової Ельзи Рза кизи «Управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг» виконана на високому науково-теоретичному рівні, а отримані в процесі дослідження наукові результати характеризуються елементами наукової новизни та мають практичну цінність. Дисертація є особисто виконаною, цілісною та завершеною науковою роботою. В дисертації отримані результати, що в сукупності сприяють вирішенню важливого науково-практичного завдання щодо удосконалення управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг. Основні положення дисертації мають високий ступінь достовірності та вірогідності. Вони достатньо відображені в опублікованих автором наукових працях, висвітлені на науково-практичних конференціях.

Таким чином, дисертаційна робота «Управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг» за

своїм змістом, науковою та практичною цінністю відповідає вимогам пунктів 9, 10, 11 та 12 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167 та Наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40.

Дисертаційна робота Мамедової Ельзи Рза кизи за змістом, науковою та практичною цінністю, структурою та оформленням відповідає галузі знань 07 – «Управління та адміністрування», спеціальності 075 – «Маркетинг», вимогам до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 9, 10, 11 і 12 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, а її автор – Мамедова Ельза Рза кизи – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 075 – «Маркетинг».

Офіційний опонент:

Кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри банківської справи та страхування
Національного університету біоресурсів і
природокористування України

Тринчук В. В.

